

КАСИМЪ
МАТЫПОВЪ

رحمت الرب

مسئله سی

« حادی الارواح » کتابندن اقتباس ایدلنوب یازلمشدر.

مرتبی:

رضاء الدین بن فخرالدین

(ایکنچی طبع)

اورنبورغده « وقت » غزته سینک مطبعه سی

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ“ ВЪ ОРЕНБУРГЪ.

1910

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ .

مدخل

حق سبحانه و تعالى حضرتينك عذابى ايله رحمتى خصوصا آخرت حاللى ذهنلى ايرشمكدن عالى و كوكللرگه صغماز در جهده كياك اولديغى ايچون بو طوغروده بر سطر اولسون يازمق و بر جمله اولسون سو- يلامك حتى خيالمزه اولسون كلماز ايدى . فقط دنياده اولديغى مدتده آدم بالالرى كندى آرزولرى ايله گنه يوررگه موفق اولمازار بلكه كوب شيللرني ايستر ايستماز صورتده اجرا ايدرلر . « بندهلر مسلوب الاختيارلردر » ديه دعوى ايتماز ايسهك بونى ده اختيارمز ايله دگل بلكه شونى اجبار ايديه چك بر شى اولديغى ايچوندر . اكرده مجبور اولميه ايدك ، نه ديه چكمزنى اوزمز بلور ايدك .

فاضل محترم موسى افندى طرفندن رحمت الهيه نك عموميتى حقنده «شورا» ده بر مقاله نشر اولنديغى ايله بعض بر اوقوچيلر بونى استغراب قيلولب خصوصى صورتده بزلره مراجعت ايتديلر و خالصانه استفسارلرده اولنديلر . ايشته بزلر بو جهتدن مجبور اوله رق اوشبو مقاله نى ترتيب ايدرگه كرشدك .

موسى افندى مقاله سيني فرصت بيلوب هر وقت خلقنك جهالتندن

استفادہ ایدن بعض دین تاجرلری و بونلرہ نوقتاسز ایاروب یورمکده اولان مسکینلرده حرکت که کلوب عوامنی اغوا قیاورغہ و:

يعطيك من طرف اللسان حلاوة

ويروغ منك كما يروغ الثعلب

مصدانچہ تولکیلکک ایدرگہ و صوننی قویرتوب ده بالقی اولارغہ کرشدیلر. بو ذاتلر ایله بزم اشمز وعلاقه مز یوق، بونلر اوز وظیفه لرینی ادا قیلہ طورسونلر. بلکه بز بو سطرلرنی «شورا» اوکوچیلری وخصوصی صورتده مراجعت قیلوچیلر ایچون جواب اوله رق یازمقده مز. ذات علیا، صفات واسماء حسنی، احوال آخرت وعقبا حقنده اولان مسلمانلر، قرآن شریف اثبات ایتدیکنی اثبات ایتمک ونفی ایدنلرینی ده نفی قیلوق، بونلردن باشقه لرنده - «الله تعالی نه شینی اراده ایتمش ایسه شول حقدیر، شوگا ایدان کیتوردم» دیه سکوت اوزرنده حق تعالی حضرتلرینه تسلیم اوله رق طور مقدن عبارت اولدیغی ایچون نشأت اخراده اوله چق رحمت مسئلہ سنده کلام اهلینه تابع اولمادیغمز کبی موسی افندی ایله ده حدو النقطه بالنقطه دیه چک درجه ده موافقتمز یوقدر. مع مافیہ بر چوق عامای اسلام طرفندن اختیار ایدلمش منذهب اولدیغی ایچون موسی افندی سوزینه انکار مزده یوق، زیرا الله تعالانک غضبندن سابق وغالب اولان رحمتی قارشوسنده دنیا و آخرت همده بتون عالم لاشی حساب ایدلسه کک. کندیلرینی سعدا جمله سنندن ظن ایدنلر ایچون مسئلہ ینگل اوزلور ایسه ده اشقیا جمله سنندن اوله چقلرنندن امین اولمامش کیمسه لرنک هر بری، موسی افندی سوزینه قولاق صالاجعی معلوم. میلیون ومیلیاردلر ایله یلرر صوکنده قور تولمق ده بختیارلقدیر. منذهبنی اصل ودلیلنی فرع ایتمامش کیمسه لر ایچون قرآن شریفده بوگا سندلر وار ایدیکی توبانده ذکر اولنور.

سلف اثرلرینی واسلام دنیا سننده یازلمش کتابلرنی مطالعه ایدو.

چیلرگه معلوم اولدیغینه کوره موسی افندی دعواسنده غرابت یوقدر.

بلکہ غرابت اشنگ اصلندن خبردار اولوبمی دگلمی بو طوغرودہ غوغا قوبار وچیلردہ اولور. زیرا بو، پک ایسکی بختلردن بری اولوب اسلام عالمیری آراسندہ تداول ایدلمش وایدلمکدہدر. اوشبونگ ایچون بو طوغرودہ مناظرہگہ کرهچک ذاتلر احتیاط اوزرنده حرکت ایتسونلر وانصافنی آللرندن بر اقماسونلر، تایاقلرینگ اوچلرینی صحابہلرگہ تیکدر۔ مکدن صاقلانسونلر. بوشینی، یر بولمک وپچانلک اولاشمک ظن ایدوب آرتق قزماسونلر ورحمت الہیہنی مدرسہلرگہ کرتلمش صدقہ چایلرینہ قیاس قیلوب ادبسنلک ایتماسونلر. بو سوزلرم طبیعی، ایشتوچیلرگہدر.

موسی افندی طرفندن میدانہ قویلمش مسئلہنگ یگی دگل ایدیکنی اثبات ایلامک ایچون علمای کرام وحفاظ اسلامدن اولان ابن القیم الجوزیہنگ «حادی الارواح الی بلاد الافراح» اسملی اثرندن، بر بابنی اوشبو یرده ترجمہ ایدہچک اولدم. بونی اوقومش ذاتلر بیلورلرکہ رحمت الہیہ مسئلہسی حتی اصحاب عصرندن میراث قالمشدر.

ابن القیم حضرتلری بتون عمرینی قرآن وحديث علملرینہ حصر ایتمش بر ذات اولوب احمد ابن حنبل مذهبندہ ایدی. کوب کیمسہلر بونگ حقندہ «مجتهد مطلق ایدی» دیہ شہادت ویررلر. وفاتی ۷۵۱-۱۳۵۰ تاریخندہ رجب آیندہ اولوب قبری ده «دمشق» شہرندہدر.

ابن القیم، تموغنگ منگولگی حقندہ اولان مذهبلی نقل ایتدیکندن صوگ، آیروم بر فصل قویوب تموغ ایله جنت آراسندہ اولان فرقنی سویلار و اوشبو یردہدہ محترم موسی افندی دیدیکی کبی رحمت الہیہنگ عمومیتنہ، تیوشلی عذابلرنی چکدیکلری وقرآندہ خبر ویرلمش جزالرنی کوردیکلرندن صوگ انسانلرنگ بروقت نجات اولهچقلرینہ امیدباغلادیغنی آچیق صورتدہ آگلاتور. ایشتہ ابن القیم حضرتلرینگ سوزلری بودر:

I

تموغنىڭ منگولگى

تموغ منگولگى دگلمى؟ بو طوغرودە سلفى وغلغلر آراسىندە اولان مذهبلىر اوشبونلردن عبارتدر (بونلر آراسىندە بىر مذهب يهود قومىنە منسوب اولدىغى ايچون كوچرلمادى):

(۱) تموغ منگولگىدر. بوندى كرمش آدملىر (خواه مسلمانلر اولسون وخواه باشقىلر اولسون) منگو قالاچقىلردىر. بوندى كرلىكىدىن صوڭ چىقىمق و قورتولمق اولماز. بو ايسە خوارج ايله معتزله مذهبىدر.

(۲) تموغغە كرمش كىمىسەلر بىر مدت عذاب قىلىنورلردە بو عذاب آنلر ايچون طبعى بىر عادت حالىنە كرر و اوشبو سببىن تموغ اهللى عذابىن لذت آلورلر. بو سوزنى ابن عربى سويلامشدر (۱). اوشبو بىرنچى و ايكنچى مذهبلىر بىر بىرىنە يراق ايكى طرفدەلردىر. اولگىلىرى تموغلى اولانلرنىڭ هيچ بىرىنى قورتارماقلىرى حالده صوڭغىسى (تموغ دوام ايتدىكى حالده) اهللى تامما قورتارمق طرفىندەدر.

(۳) تموغدى اولانلر چىقوب بتارلردە تموغ هميشە اوز حالنچە قالور.

(۴) تموغ ايله جنت حادث شىلر اولدقلىرى وهر حادثنىڭ بقاسى ممكىن اولمايدىغى سببىن تموغ ايله جنت هر ايكىسى فانى اولەچقىلردىر. بو مذهب، جهم (۲) بن صفوان واتباعىنىڭدر. بونلر تموغ ايله جنتنى بىرلىكە يورتوب بىرىنى ايكنچىسىدن آيرمازلر.

(۵) تموغ اهلندە عيات منقطع اولوب جماد حالندە حركتسىز اولهرق

(۱) ابن اللوسى: «بو مذهب يالگىز ابن عربى گەگنە منسوب دگل بونىڭ ايله ظاهرىدە بىر جماعت قائللردىر» دىيور. جلاء العىنين. بيت ۲۶۵.

(۲) جهم بن صفوان جبرىه دن بىر كىمىسە اولوب اوزىنىڭ مذهبىنى «ترمذ» دە نشر ايتدى و امويلرنىڭ صوڭ و قتلرندە سالم بن احوزالمارنى طرفىندە «مرو» شەرىندە قتل اولدى، شوندىن زىيادە ترجمەسى معلومىز دگلىر.

قالورلر، ألم عذابنی سیزمازلر (١). بو سوز معتزله لرنك امامی اولان ابو هنذیل علاف (٢) اوزرینه منسوبدر. علاف، تموغ اهلی حقنده سویلامش اولان بو سوزینی جنت اهلی حقنده سویلار. اوشبو مذهبلرنك هیچ بری مقبول دگلدر.

(٦) تموغنی اوز قاشنك معلوم اولان بر مدت ایله دوام ایتدر دیکندن صوڭ، الله تعالی حضرتی کندیسی فانی قیله چقدر. بو سوز (اصحاب کرامدن) ابن مسعود و ابو هریره، ابو سعید (الخدری) وغیرلردن منقولدر. حدیث اماملرینك بیوکلرندن اولان عبد بن حمید (٣)، مذکور سوزنی حضرت عمر (رضی الله عنه) دن روایت ایلر. قرآن شریفده اولان «خالدین فیها»، «وما هم منها بمخرجین» کبی آیتلر (٤) تموغ ونارنك دوامی ایله مشروط اوله چقلری احتمال (٥) طوتدیغی سببدن بو مذهبك مذکور آیتلرگه مخالفتی یوقدر. «قال النار مثواکم خالدین فیها الا ما شاء الله» (انعام ١٢٨) آیت شریفه سنده اولان وعید اهل قبله گه خاص اولمادیغندن استثناسی ده آنلرغه مخصوص دگلدر.

(٧) تموغ منگولك و آنده منگولك ایچون صالنهش کیمسه لرده منگو قالاچقلردر (٦). کلام اهللری و باشقه کوب ذاتلر. اوشبو مذهبده لردر. بونلرنك دلیللری کله چك بابده ذکر ایدلنور.

(١) ابن القیم عبارتینك خلافینه اولارق بونك مذهبنی ابن حزم : « ویبقون بمنزلة الجماد لا يتحركون وهم في ذلك احياء متلذذون او معدنون» دیه نقل ایلر. (الفصل . ج ٤ بیت ٨٣). ابن حزم روایتی درست اولسه كرك .

(٢) ابوالهنذیل محمد بن الهذیل العبیدی. ٢٢٦ تاریخنده «سر من رأی» شهرته وفات ایتدی. مناظرهده قوتلی اولمق ایله شهرتی واردر.

(٣) مسند و تفسیر تالیفی ایدن محدثلردن اولوب ٢٤٩ تاریخنده وفات ایتدی.

(٤) جنت حقنده بویله آیت وار ایسده تموغ حقنده بو روشده آیتنی قرآن

شریفدن تابا آلامد

(٥) بو احتمالغه وارمق بر برینه خلاف اولان دلیللرنی جمع ایلامك ایچوندر.

(٦) شهرته مبنی اولسه كرك، ابن القیم حضرتلری بو مذهبنی مستقل صورتده

ذکر ایتمامشدر.

II

تموغ و اہلینک منگولگی

تموغ و آنک اہلی دە منگو اولوب، آندن چیقماہ چقلر و عذابلری دە کیسلیہ چکلر اوشبو دلیللر ایچون :

(۱) تموغنک و اہلینک منگولگی حقندہ اصحاب و تابعون اجماع ایتمشلر، بوکا مخالف اولان سوزلر، سوکندن میدانہ چیققلری سببندن بدعت اولوب مقبول دگللردر (۱).

(۲) تموغ و آنک اہللیری حقندہ قرآن شریف طرفندن ویرلمش خبرلردن قطعی صورتدہ آکلاشاورکہ بونلر دائم طور اچقلر و اصلا فانی اولمہ چقلردر. آیتلر ایسہ بونلردر: « یریدون ان یخرجا من النار وما هم بخارجین منها ولهم عذاب عنهم مقيم » (مائدہ ۴۱). « ان المجرمین فی عذاب جہنم خالدون. لا یفتقر عنہم و ہم فیہ مبلسون » (زخرف ۷۴). « فذوقوا فلن نزیدکم الا عذابا » (نبا ۳۰): (و اعد لهم سعیرا. خالدین فیہا ابدالا یجدون و لیا ولا نصیرا) (احزاب ۶۴-۶۵). « انه من یشرک بالله فقد حرم الله علیه الجنة و ماؤیہ النار و ما للظالمین من انصار » (مائدہ ۷۶). « ان الذین کذبوا بایتنا و استکبروا عنها لا تفتح لهم ابواب السماء ولا یدخلون الجنة حتی یلج الجمل فی سم الخیاط و كذلك نجزی الظالمین » (اعراف ۳۸). « لهم نار جہنم لا یقضى علیہم فیموتوا ولا یخفف عنہم من عذابها » (ملائکة ۳۲). « ان عذابها کان غراما » (فرقان ۶۶) و غیرلر.

(۳) ذرہ قدر ایمانلری اولانلرنک جہنمدن آزاد اولوب دە کافرلرنک بو فضیلتدن محروم اوله چقلرینی مشهور حدیثلر خبر ویرر. مؤمنلردن

(۱) اوشبو دلیلنی قوللانوچیلرنک بری ابن حزم اولسہ کرک، دیبور: « اتفقت فرق الامة کلها علی انه لا فناء للجنة ولا لنعيمها ولا للنار ولا لعذابها الا جہم بن صفوان و ابا الہذیل العلاف و قوما من الروافض » (الفصل ج بیت ۸۳).

باشقہلردہ عذابدن خلاص اولاچققلر ایسه اول وقت مؤمنلر ایچون مخصوص اولان شفاعتنک مزیتی قالماز.

(۴) رسول اکرم طرفندن جنت و اهلینک اوشنداق تموغ و اهلینک فنا اولمیه چقلری حقندہ ویرلمش خبرلر معلومدر.

(۵) سلفی و اهل سنت اعتقادلرینه کوره جنت ایله نار بو کوندہ مخلوقلر اولوب دائملر و اصلا فانی اولمیه چقلردر. بوندن باشقہ سوزلر بدعت اهللرندن منقول اولوب مردودلردر.

(۶) ایمان کتورمامش آدملردن عذاب کوتارلمیه چکی بلکہ دائمی صورتدہ جزا ایدلنہ چکلرینی عقل هم تیوشلی کورر.

ایشته اوشبو یدنچی فرقہ و مشهور مذهب صایلمش مذہبنک ائک قوتلی دلیللری بونلردر. فقط بو دلیللره تموغنک فانی اوله چغی ایله قائل اولانلر قناعت ایتمازلر بلکہ کلہ چک بابدہ ذکر ایدلنہ چک مادهلر ایله بونلرک دلیللرینی برر برر مدافعہ ایلرلر.

III

مدافعہلر

(۱) تموغنک و اهلینک منگولکی حقندہ اصحاب و تابعون اجماعسی وارلغنی دعوی ایدوچیلر ایچون، دعوالرینی اثبات ایتمک لازمدر. زیرا دلیللسز دعوی مسموع اولماز. فقط بزلر بو ذاتلردن اجماعنی اثبات ایتدرمک یرندہ « تموغ و آنک اهللی منگولکدر » دییوچی برگنه صحابه کوسترمکلرینی طلب ایتمکدہ مز، شویله بر روایت کوسترسونلر. امنیتمز کاملدرکه بونی کوستررگه ده اقتدارلری یوقدر. بلکہ اصحاب کرام آراسندن کوب ذاتلر، تموغنک الله تعالی طرفندن فانی قیلنہ چغنی سویلارلر و تابعون هم آنلردن اوشبو سوزنی روایت ایدرلر. تموغنک مؤبدلگی حقندہ اجماع واقع اولمامشدر. بلکہ مؤبد دگل ایدیکی

حقنہ اصحاب و تابعون اجماعسنى دعوى ايدرگه يول وار . زيرا اصحابنڭ بعضيسى صراحت اوزرنده بونى سويلامشلىر و باشقه لرده انكار ايتمكسز ين ساكت اولوب قالمشلىردر . بويله حال اجماعنڭ بر نوعسندن ايدىكى معلوم .

(۲) مذکور آيتلردن آڭلاشلمش نرسه تموغ اهلينڭ تموغده منگو قالمقلىرى و آندن چيقارلميه چقلىرى هم عذابلىرى دائم و مقيم اولمقلىرىدور . بونده ايسه اسلام دنياسينڭ مشهور آدملىرى آراسنده نزاع يوق . تموغ دائم اولوب طورديغى مدتده بوشيلر شويله اوله چقلىرى . نزاع ايسه ايكنچى بر شيده اولوب بوده تموغنڭ اوزينڭ ابدى و منگو اولوب اولماقيدور . بونلرنڭ برنچيسندن ايكنچيسى لازم دگلىدر . « حبس خانهدن چيقارلدى » ديه شو كيمسه گه ديپولور ، اگرده حبس خانه اوله رق طورمش يردن چيقارلمش اولسه . اما حبس خانه خراب و ياكه حبس خانه لك صفتى زائل اولمق سببلى آزاد اولانلرغه حبس خانهدن چيقارلدىلر ديپولماز .

(۳) كوڭلرنده توزان قدر ايمان اولانلرنڭ تموغدن چيقارلوبده ، بويله اولمغانلرنڭ تموغده منگو قالاچقلىرى مشهور حديثلرده بيان بيور . رلديغنده نزاع يوق . تموغ دائم اولديغى مدتده مشركلرده آنده دائم اولورلر . لکن بوندىن تموغنڭ اوزينڭ دوامى لازم دگلىدر . عذابدن ، بر كون و بر ساعت مقدم قورتولمق بيوك بر فائده اولسه شقااعتنڭ مزيتى پك الوغ اولور .

(۴) اسلام ديننده معلوم اولان شى تموغ باقى اولديغى مدتده عذابنڭ و اهلينڭ ده باقى اولمقيدور . لکن بوندىن تموغنڭ اوزينڭ ده انتھاسز و ابدى اولمقى لازم كلماز . تموغنڭ منگولگى حقدده برگنه دليل اولسون وارميدر ؟ وار ايسه بيان بيورلسون !

(۵) جنت ايله تموغنڭ (ايكيسنى برلكده طوتوب) فنا اولاقلىرى ، ديه سويلامك بدعت اهللرينڭ سوزلىرى ايدىكنده شبهه يوق . زيرا

بویله سوز اصحاب و تابعوندن صادر اولمامشدر . نزاع ایسه جنت ایله تموغ حقندہ دگل بلکه یالکز تموغ حقندہ در . ایشته تموغنگ فناسی حقندہ اولان سوزلر بدعت اهللرینگ سوزلری دگل بلکه صحابہلر سوزلریدر . بدعت اهللری ، اوز قاشلرنده اولان دلیللری مشترک اولدیغندن جنت ایله تموغنی بر حکمدہ یورتدیگری حالده اصحاب کرام بو ایکنی آیرمشلردر . تموغ فنا اولمقنی بدعت اهلینہ نسبت ایتمش کیمسه سلف و خلف مسلککارندن معلوماتسز و خبرسز آدمدر . بدعت سوز دیه ، قرآن و سنت که اصحاب و تابعون سوزلرینہ مخالف اولان سوزلرگه دییولور ، بویله اولمامش سوزلرنی بدعت که نسبت ویرمک درست دگلدر . مع ما فیہ حق سوز ، کیم طرفندن سویلانر ایسه ده قبول ایدلنورگه تیوشلی . سلفلرنگ قرآن شریف و سنت که موافق اولان اعتقادلری : « الجنة و النار مخلوقتان و ان اهل النار لا یخرجون منها ولا یخفف عنهم من عذابها ولا یفترونهم و انهم خالدون » قدر اولوب تموغنگ فانی اولمیه چغنی بو آراغه قسدر وچی ، سلف روایتلرندن خبرسز آدمدر .

(۶) تموغنگ منگولگی و منگو اولمیه چغنی طوغر و سنده عقلنگ کوب دخلی یوق . زیرا بو شی عقلیاتدن دگل بلکه سمعیاتدندر . شو یله ایسه ده تموغنگ منگو اوله چغنی ایله عقلنگ حکم ایده چکی ده شبهه لیدر .

IV

ابن القیم حضرتلرینگ خصوصی فکرلری

(۱) دائمی وابدی اولمق طوغر و سنده جنت ایله تموغ آراسنده ظاهر بر فرق وار . الله تعالی قرآن شریفده جنتنگ دوام و بقاسی ایله خبر و یروب آکا هیچ فنا کلمیه چگنی و بتمیه چگنی : لانفادله ، لا انقطاع له ، غیر مجذوذ مفهوملرنده اولان صفتلر ایله قطعی صورتده آکلاتمشدر .

اما تموغ حقنده ويرلامش خبرلر ، اهلينك خلودى ، چيقولرى يوقلغى ،
عذابلرى دائم اولمقى كى شيلردن عبارتدر . بو ايكى تورلى خبرنك
فرقنى كوب آدملر بيلسهلر كرك .

(۲) تموغنك غير متناهى دگل ايديكىنه اوشبو آيتلر دليل اولور :
(۱) « قال النار مثوا كم خالدین فیها الا ما شاء الله ان ربك حكيم عليم »
(انعام ۱۲۸) . (عرب لغتى اقتضاسينه كوره بو آيتنك معناسى : كافرلر
تموغده منگو قالاچقلر ، مگرده الله تعالانك مشيت وقتى بوندىن مستثنا
ديمكدر) . (۲) فاما الذين شقوا ففى النار لهم فيها زفير وشهيق . خالدین
فيها ما دامت السموات والارض الا ما شاء ربك ان ربك فعال لما يريد ،
واما الذين سعدوا ففى الجنة خالدین فيها ما دامت السموات والارض
الا ما شاء ربك عطاء غير مجذوذ » (هود ۱۰۸-۱۱۰) .

بو آيتلرده جنت وجهنم حقنده اولان خلودلر مشيت الله ايله استثنا
ايدلمشلر ايسهده جنت حقنده اولان مشيتنك دوام وبقادن عبارت
اوله چغنى «عطاء غير مجذوذ» جملهسى ايله قطعى صورتك تصريح ايدلمش .
اما جهنم حقنده اولان مشيتنك دوام وبقادن عبارت اوله چغنى مشعر
بر شى اولماديغى اوستنه «فعال لما يريد» ديه بونده مذکور اولمامش
شيلرنك اجرا ايدلنه چگينه اشارت ايدلمشدر (۱) . هر حالده جهنم نك
خلودى دوامنى مشعر عبارتدن خالى اولان مشيت الله ايله استثنا ايدلمشدر .
بونك ابدیت گه منافی ايديكى معلوم . (۳) « ان جهنم كانت مرصدا للطاغين
ما آبا لاثين فيها احقابا » (نبا ۲۱ - ۲۴) . بو آيتده جهنم عمرى احقاب
ايله تقدير ايدلمشدر . تقدير ايدلمش شى ابدى اولماز .

(۳) جنت ، الله تعالانك رحمت ورضاسى موجبى اولوب تموغده
غضب و سخط موجبدر . رحمتنك غالب وسابق اولديغى معلوم . اگرده
بونلرنك موجبلرينك حكملرى تيگز اولور ايسه رحمت سابق وغالب

(۱) قال ابن زيد: اخبرنا الله تعالى بالذى يشاء لاهل الجنة فقال : « عطاء غير

مجذوذ » ولم يخبرنا بالذى يشاء لاهل النار . (الاصل ۱۷۹) .

دگل بلکه غضب ایله مساوی اوله چغنی لازم کلور.

(۴) اگرده خلقلر تموغده هیچ اوزلکسز و چیکسز اوله رق عذاب قیلنوب یاتور اولسه لر، احکم الحاکمین اولان الله تعالی حضرت تلرینک بویله روشده عذاب ایچنده یاتاچق بنده لرنی یاراتمقده حکمت نه شی اولور؟ (جنتده اولان انسانلر غیر متناهی اوله رق تموغده یانوب یاتمقده اولان طوغمه لری، آتا و آنالری، بالا ویاقینلری حقنده آزغنه اولسه ده مکر اولمیه چقلر میدر؟) .

(۵) شیخان: بر وقت الله تعالی، توزان قدر اولسون خیر قیلماش کیمسه لرنی ده تموغدن چیقار اچغنی، ابو سعید الخدری (رضی الله عنه) دن روایت ایدر لر. حضرت انس ده: عمرنده برگنه مرتبه اولسون الله تعالی نی ذکر ایتمش آدم لرنک تموغدن آزاد اوله چقلری حقنده حدیث شریف روایت ایلر. عمرنده بر مرتبه اولسون الله تعالی نی ذکر ایتماش آدم اولنه چغنی هیچ احتمال طوتارمی؟

(۶) «ومن یقتل مؤمنا متعمدا فجزاؤه جهنم خالدًا فیها وغضب الله علیه ولعنه واعد له عذابا عظیما» (نساء ۹۵) کبی آیت وارد اوله طور وب مؤمننی اولدر مش ذات تموغده منگو قالماز دیدیکلری و خلود خبرینی، بر وقت آزاد اولنمغه منافی کورمادیکلری حالده باشقه لرنک آزاد اولمقلرینه خلود کلمه سیننی نیچون منافی کورمکده لردر؟

(۷) «ومن یعص الله ورسوله فان له نار جهنم خالدین فیها ابدًا» (جن ۲۴) آیتنده خبر ویرلش خلود وابدلرنک بنده لر طرفندن اولان توبه سببی ایله منقطع اوله چغنی جائز کورر لر، او یله ایسه خلود وابد لرنک الله تعالی طرفندن اولان بر سبب (عفو) ایله انقطاعسی نیچون جائز اولماز؟ امام بخاری: «اگرده الله تعالی ناک رحمتندن کافر لر خبردار اولسه لر ایدی، هیچده مایوس اولمازلر ایدی» مضموننده حدیث شریف روایت ایتمشدر.

(۸) فرض ایتدک حق سبحانه و تعالی قرآن شریفده: «عذاب

ابدیدر، اصلا منقطع اولماز، تموغناڭ فناسی و انتھاسی صورت طوتماز»
 دیہ خبر ویرمش اولسه ابدی، بو خبر «وعید» جملہ سندن اولور ایدی.
 حالبوکہ وعیدکہ مخالفت قیلیمق کرم سانالور، وعیدلردن تجاوز ایدوچیلر
 مدح و ثنا ایدلنورلر. ایدی بندہ لردہ کمالت اولان بو حال، اکرم
 الا کرمین وارحم الراحمین اولان الله تعالیٰ حقندہ دە ممدوح بر صفت
 اولمازمی؟ ابو یعلیٰ الموصلی (۱): «الله تعالیٰ وعدنی وفا ایتسه ایتماسه
 اختیاریدر» مضمونندہ حدیث نقل ایدر. وعد، الله تعالیٰ طرفندن
 ویرلمش بندہ لر حق اولوب وعید ایسه محض حق تعالیٰ اوز حقیدر.
 بندہ لر حقنی وفا ایتماز سزک صورت طوتماز، اما اوز حقینی کچرر
 اولسه بوندن نہ مانع وار؟ حالبوکہ الله تعالیٰ قرآندہ اولان وعیدلرینڭ
 بتونسی: «ان ربک فعال لما یرید» ایله مربوط ایدیکی اصحاب
 کرامدن مرویدر. علی بن ابی طلحة (۲) اوزینڭ تفسیرندہ ابن عباس
 حضرتلردن: «الله تعالیٰ بندہ لری حقندہ جنت ہم نار ایله حکم قیلورغہ
 هیچ کیمنڭ حقنی یوق» دیہ نقل ایلر. حضرت علی (رضی اللہ عنہ) جنت
 ایله تموغ اهللرینڭ حاللرینی تعریف ایتدیکی صوڭ: «ثم یفعل الله
 بعد ذلك ما یشاء» دیمشدر. اگردہ بندن: «اوشبو مسئلہ حقندہ کندی
 فکڭ نیچکدر؟» دیہ صورر اولسه لر، حضرت علی سوزینہ موافق:
 «ان ربک فعال لما یرید» دیہ جواب ویررم.

«حادی الارواح» دن اقتباس ایتدیکمز شیلر بوندہ تمام اولدی.
 عربی لسان بیلوچیلر ابچون کتابنڭ اصلینہ مراجعت ایتمک لازمدر.

(۱) احمد بن علی بن المثنیٰ ابو یعلیٰ الموصلی المسند الکبیر صاحبی اولوب
 ۳۰۷ تاریخندہ وفاتدر. دوانی ناڭ عقائد عضدیہ گہ اولان شرحینڭ مطبوع نسخہ لردہ
 بو کیمسه غلط اولارق «ابو علی» رسمندہ باصلمشدر. «ولایجب الثواب علیہ فی الطاعة
 والعقاب علی المعصية» شرحینہ مراجعت اولنہ در، شول یردہ خلق وعید مسئلہ سی دە
 بر قدر سویلانمشدر.

(۲) بو کیمسه علی بن ابی طلحة سالم الهاشمی نام عالم اولسه کرک. ۱۴۳۳ دە وفاتدر.

استفاده ایده چکرنده شبهه م یوق . بزم بونده نقل ایتدی کمز جمله لرنی
اختصار ایدرک بعض بر عقائد کتابلری ده کوچر مشلردر .

خاتمه

بو یرده انتخاب ایدلمش اولان ابن القیم سوزلری، انکارنی قابل
دگل در جده بر حقیقتیدر؟ بونلره هیچ ردیه یازلمقسزین قالمشیدر؟
پیغمبرلردن باشقه انسانلرده عصمت اعتقاد ایتما دیکمز ایچون مذکور
سؤالنک اولگی شقینه ایجاب ایله جواب ویررگه اقتدار مز یوق . هر
عالمنک یا کلمشی و هر مجتهدنک خطاسی اولمق جائزدر . مدرس لرمزده
اعتقادات اولمق اوزره تدریس ایدلنوب کلمش کتابلر حقنده «محض
حقیقت» دیه شهادت ویررگه ممکن اولماز ایسه، ابن القیم کتابی حقنده
ده مذکور روشده شهادت ویررگه ممکن اولماز .

ردیه بحثنه کلنچه: رد ایدلماش مذهب و طعن قیلنماش عالم،
دنیا ده اولنماز ایسه ابن القیم سوزلرینه ده ردیه لر اوله چغی طبیعی .
ابو حنیفه حضرتلرینی طعن و مذهبینی ده رد ایدوب یازلمش کتابلرنک
جلدلری یوزلردن کچمشدر . ابن القیمه ده ردیه یازلمش، فقط عصرده شی
و علم طوغر و سنده تیگده شی دگل بلکه پک کوپ باصقچ توبان مرتبه ده
ابن حجرالمکی طرفندن یازلمشدر . (۱) ابن القیم سوزلرینی بو یرده یازمقن
مقصدمز، مخالفتی جائز اولمیه چق بر حقیقتنی اعلان ایتمک دگل، بلکه
فاضل محترم موسی افندی طرفندن سویلانمش فکرنک حادث ویگی دگل
ایدیکنی کوستر مکدر . اوشبو مسئله نک نچه عصرلردن بیرلی شا کردلرگه
اوقوتلمقده اولان افعال عباد و صفات، تکلیفی مالایطاق مسئله لرندن فرقی

(*) ابن حجرالمکی نک ردیه لری ده رد ایدلمشدر .

وارمیدر؟ وار ایسه قانغی نقطہده؟ بعض بر مؤلفلر، امام طحاویدن: «تموغ حقندہ اهل اسلام آرسندہ ایکی مذهب وار: بری ایسه الله تعالی اهللرینی تمام قورتاروب بتردیکندن صوگ تموغنی فنا قیلور، دیپور. ایکنچیسی ده هیچ آخری اولمقسزین عذاب قیلنوب طورلر، دیه دعوی ایلر. اوشبو ایکی مذهب که باشقه اولان سوزلر معقول دگللردر» دیه نقل ایلر.

رحمت الہیہ ننگ عہومیتندن شرعی تکلیفلرننگ سقوطی، قرآن شریف حکملریننگ مهمل قالمقی، حتی احکام عملیہ ننگ بر حرفینہ اولسون تغییر کلمکی لازم دگلدر.

موسی افسدی مقالہسی صرف دینی و اعتقادی اولسه ایدی بز بوگا قطعی صورتده «شورا» دن اورن ویرماز و آثار اسلامیہ ایله الفت ایتماش بیچارہلرننگ شاولولرینہ سبب اولماز ایدک. لکن بو کون گہ قدر صرف اعتقادی اعتبار ایدلمش بو مسئلہ بو کون یا کہ یارین اجتماعی مسئلہلر جملہ سینہ کرهچک و احتمال که بتون اسلام دنیا سینی اشغال ایدر. چکدر. بونی هر قومدن مقدم روسیہ اسلاملری بیلور گہ و سازلقغه کروب باتمازدن ایلك یوللرنی حاضر لب قویارغه تیوشلی. بوندن اونبش بیلر مقدم: «روسچہ او قومق شریعتمز گہ خلاف» دیه دعوی ایدوب ده صوگره اوز بالالرینی غمینازیہلر وریالنیلر گہ ویرمش حضرتلر قبیلندن، بو کون رحمت الہیہ حقندہ سوز چیقارمش کیمسه علیهنہ یور وچیلر ایچون اون ویکرمی ییل صوکنده قاموت کیوب شوننگ دعواسینی تارتمق لازم کلماسون. اوشبوننگ ایچون بو بحثنی میدانہ قویوچی ذات طرفندہ خطا۔ لقی وارمی یوقمی؟ بو ایسه هنوز میدانہ چیقمامشدر، خطالق ایسه لازم درجه آگلامادقلری حالده عوامنی اورکتوچیلر وسعایت قیلوچیلرده ایدیکن هر کیم آگلاسه کرک. عوامنی قورقتوب ده صوگره آنلرغه التجا ایتمک سببندن هیچ وقت خیرلی نتیجه چیقماز. بو کونہ قدر کلوب کتمش عالملرننگ عوام طرفندن کورمش اذیتلری یالکنز بر گنه نقطہده اولوب

بوده آنلر ایشتمامش سوزلرنی سویلامکلی ایدی. تاریخ کتابلری ایله الفت ایدنلر، مسئلهنی آچیق صورتده بیلورلر. حتی آنلر رسوللرگه ده: «ماسمعنا بهذا فی آباءنا الاولین» دیه قارشو طورمشلردر. اوشبو کونده اوزلرینی «عالم» دیه حساب ایتمکده اولان کیمسه لرگه خطابا: «ابو حنیفه ننگ یامان سوزلری وار ایش!» دیولور اولسه مخاطبلرده بر آغزدن: «حاشا وکلا!» دیه قچقراچقلردر، حالبوکه ابو حنیفه اوز عصرنده خلق آراسینه تشویش صالحق ایله اتهام ایدامشدر. حتی انک یاقین دوستی اولان امام مالک عوام هجومندن قورقوب اولسه کرب «ابو حنیفه، بو کبی سوزلر سویلادکچه مسلمانلر اوستنه قلیچ کوتاروب، چیقسه دخی یخشیراق اولور ایدی» دیمشدر. فقط آدم اوعلی یوز جانینی فدا ایدر، دنیا ننگ بیگ تورلی مشقتنی تحمل قیلور، اما کندینگ بر فکرینی اولسون عوام خاطرری ایچون فدا ایتماز. پیغمبرلر، عالملر، صوفی وزاهدلر ننگ طوتمش یوللری بودر.

«حادی الارواح» سوزلری حقنده مسؤلیت، ابن القیم حضرتلری اوستنده ایدیکنی سویلرگه حاجت یوق.

ایشته سوزلرگه ویره چک جوابم وعرض ایلیه چک سوزلرم شم دیاک اوشبو قدردر. قبول ایتسه گزده ایتماسه گزده اوز اختیار گزدر.
(سلام علیکم لا نبتغی الجاهلین).

رضاء الدین به فی الدین

